

Проблеми організації обліку розрахунків з дебіторами та кредиторами

Теоретично обґрунтовано поняття обліку розрахунків з дебіторами та кредиторами. Визначено суттєві аспекти обліку дебіторської та кредиторської заборгованості.

Ключові слова: дебіторська та кредиторська заборгованості, облік розрахунків, зобов'язання.

Теоретически обосновано понятие учета расчетов с дебиторами и кредиторами. Определены существенные аспекты учета дебиторской и кредиторской задолженности.

Ключевые слова: дебиторская и кредиторская задолженность, учет расчетов, обязательства.

Theoretically grounded concept of the payments from debtors and creditors. Definitely essential aspects of accounting and accounts payable.

Keywords: accounts receivable and payable, the payments, obligations.

Постановка проблеми. В Україні процес формування сприятливих умов для господарських розрахунків стримується недосконалістю законодавчої бази, що проявляється у непристосованості до практичного застосування.

Насамперед це стосується того, що вітчизняний виробник, який у відповідності з договором відвантажує продукцію споживачам, але при цьому не має жодних гарантій на своєчасне одержання грошей через невизначений правовий статус боргів. Як наслідок, з обігу вилучаються величезні грошові маси, що породжує дефіцит грошей, який паралізує діяльність підприємства.

У країнах із розвинутою економікою підприємства не залежать від своєчасного перерахунку грошових коштів від покупців. Вони мають змогу безпосередньо перетворювати грошові вимоги на гроші під заставу боргових вимог. А в українській практиці даний механізм управління розрахунків з дебіторами та кредиторами не налагоджено, і доки це не буде зроблено, проблема неплатежів не буде вирішена.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Дане питання достатньо широко освітлено в навчальній літературі, є предметом публікацій на сторінках періодичних видань в Україні і за кордоном. Законодавча база проведення обліку розрахунків велика, серйозно деталізована і знаходиться в постійному розвитку шляхом внесення змін і доповнень.

Проблемам розвитку теорії і практики бухгалтерського обліку дебіторської та кредиторської заборгованості присвячено ряд праць зарубіжних та вітчизняних учених-економістів: С.Д. Батехіна, І.А. Бланка, Ф.Ф. Бутинця, С.Ф. Голова, С. Грязнової, З.В. Гуцайлюка, Р. Дамарі, В.П. Завгороднього,

О.Д. Заруби, В.В. Ковальова, В. Костюченко, С. Майерса, С.І. Маслова, Г.Г. Мюллера, Ж. Перара, Є. Петрик, Г.В. Савицької, Я.В. Соколова, В.В. Сопка, С. Хенка, А. Хоскінг, К. Хувера, М.Г. Чумаченка, А. Шаповалової та ін.

Мета статті визначається важливістю удосконалення організації розрахунків, у розв'язанні глобальних економічних проблем України, і необхідністю трансформації бухгалтерського обліку та аудиту розрахунків відповідно до економічних відносин ринкового спрямування.

Виклад основного матеріалу. В даний час, коли Україну охоплює криза платежів, коли дебіторсько-кредиторська заборгованість підприємств один одному досягла величезних сум, проведення аудиту розрахунків з різними дебіторами та кредиторами має велику актуальність, оскільки це стимулює підприємство до більш ретельного і регулярного проведення інвентаризації дебіторсько-кредиторської заборгованості, до активного проведення заходів щодо стягнення заборгованості з неплатників через арбітраж.

Кредиторська та дебіторська заборгованість складають суттєву частку відповідно оборотних активів і поточних зобов'язань підприємства – в деяких галузях до 40–50%, а це означає, що достовірність цих показників необхідна для забезпечення достовірності фінансової звітності в цілому [5, с. 285].

Час обігу грошових коштів підприємства від придбання ресурсів у постачальників до реалізації продукції покупцям – це фінансовий цикл. У процесі господарської діяльності часто трапляються випадки, коли кредиторська заборгованість значно перевищує дебіторську. Найчастіше фінансисти вважають, що це свідчить про раціональне використання грошових ресурсів, оскільки підприємство залучає в обіг більше коштів, ніж вилучає з нього. Проте професор М.Г. Чумаченко зазначає, що з погляду бухгалтерів ця ситуація оцінюється негативно, оскільки підприємство мусить погашати борги незалежно від стану дебіторської заборгованості [4, с. 266].

Аналізуючи ситуацію на українських підприємствах, в абсолютному вираженні величина розрахунків вітчизняних підприємств з дебіторами та кредиторами з кожним роком зростає, при цьому в середньому розмір кредиторської заборгованості перевищує дебіторську на 17,6%.

Дебіторська заборгованість – це сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату. Дебітори – юридичні та фізичні особи, які внаслідок минулих подій заборгували підприємству певні суми грошових коштів, їх еквівалентів або інших активів [1].

Критерії визнання дебіторської заборгованості аналогічні критеріям визнання, які застосовують до всіх активів. Дебі-

торська заборгованість визнається активом, якщо: існує ймовірність отримання підприємством майбутніх економічних вигод і може бути достовірно визначено її сума.

Водночас із визнанням дебіторської заборгованості відбувається її класифікація за певними критеріями:

1. Строк погашення та зв'язок з нормальним операційним циклом. Залежно від строку погашення та зв'язку з нормальним операційним циклом дебіторську заборгованість поділяють на довгострокову та поточну. Довгострокова – це сума дебіторської заборгованості фізичних та юридичних осіб, яка не виникає в ході нормального операційного циклу та буде погашена після дванадцяти місяців з дати балансу. А поточна – сума дебіторської заборгованості, яка виникає в ході нормального операційного циклу, або буде погашена протягом 12 місяців з дати балансу.

Для віднесення дебіторської заборгованості до довгострокової чи поточної необхідно брати до уваги строк, який залишився до погашення заборгованості від дати балансу.

2. Об'єкти, щодо яких виникла дебіторська заборгованість. Згідно з цим розрізняють такі види дебіторської заборгованості:

- заборгованість орендаря за фінансовою орендою, яка відображається в Балансі орендодавця;
- заборгованість, забезпечена векселями;
- надані позики;
- дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи та послуги;
- дебіторська заборгованість за розрахунками (з бюджетом, за виданими авансами, з нарахованих доходів, із внутрішніх розрахунків);
- інша дебіторська заборгованість.

3. Своєчасність погашення, яка, своєю чергою, поділяється на:

- дебіторську заборгованість, строк оплати якої не настав (строкова дебіторська заборгованість);
- дебіторська заборгованість, не сплачена в строк (прострочена). У тому числі:

1. Сумнівна дебіторська заборгованість – поточна дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги щодо якої існує невпевненість її погашення боржником.

2. Безнадійна дебіторська заборгованість – поточна дебіторська заборгованість, щодо якої існує впевненість про її неповернення боржником або за якою минув строк позовної давності.

Класифікацію дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги за строками непогашення використовують під час обчислення резерву сумнівних боргів і розкривають у примітках до фінансової звітності.

Можна виділити також ще два особливі види дебіторської заборгованості:

- відстрочені податкові активи – сума податку на прибуток, що підлягає відшкодуванню у наступних періодах і виникає у випадку, коли обліковий прибуток менший за податковий прибуток;

– витрати майбутніх періодів – витрати, здійснені у звітному періоді, але які будуть визнані витратами у Звіті про фінансові результати у майбутніх звітних періодах згідно з принципом відповідності доходів та витрат.

Оцінка поточної дебіторської заборгованості ґрунтується на первісній вартості, яка залежить від виду дебіторської заборгованості та особливостей її визнання [2].

У Балансі відображають первісну та чисту реалізаційну вартість поточної дебіторської заборгованості, яка є фінансовим активом (крім придбаної заборгованості та заборгованості, призначеної для продажу), і резерв сумнівних боргів. У підсумок Балансу включають чисту реалізаційну вартість дебіторської заборгованості, яку визначають як різницю між первісною вартістю дебіторської заборгованості та резервом сумнівних боргів:

Довгострокова дебіторська заборгованість, на яку нараховують відсотки, оцінюється та відображається в Балансі за її теперішньою вартістю.

Теперішня вартість – дисконтована сума майбутніх платежів (за вирахуванням суми очікуваного відшкодування), яка, як очікується, буде отримана для погашення цієї заборгованості. Визначення теперішньої вартості залежить від виду заборгованості та умов її погашення.

Частина довгострокової дебіторської заборгованості, яка підлягає погашенню впродовж дванадцяти місяців з дати балансу, відображають на ту саму дату в складі поточної дебіторської заборгованості.

Дебіторська заборгованість істотно погіршує фінансовий стан підприємства, вона є іммобілізацією грошових засобів, відверненням їх з господарського обороту, що призводить до зниження темпів виробництва і результативних показників діяльності підприємства, а іноді призводить до банкрутства, оскільки прострочена дебіторська заборгованість, по якій закінчився термін позовної давності, підлягає віднесенню на збитків підприємства. Вона також негативно впливає і на економіку країни в цілому: по-перше, спричиняє кризу неплатежів, що зменшує оборотність грошових коштів; по-друге, завдає значних втрат для державного бюджету у вигляді скорочення різноманітних платежів та податків тощо.

Кредиторська заборгованість є одним із джерел формування засобів для підприємств і тому виступає складовою частиною господарських операцій економічних суб'єктів з погляду їх фінансової стабільності.

Кредиторська заборгованість хоча і є тимчасовим залученням позикових засобів, у результаті негативно впливає на стан підприємств, оскільки наявність кредиторської заборгованості говорить про неплатоспроможності підприємства і підриває авторитет підприємства у покупців і замовників. Кредиторська заборгованість з терміном позовної давності, що проходить, підлягає віднесенню до бюджету, тобто остаточно вилучається з господарської діяльності підприємств–виробників [3].

Зобов'язання – це заборгованість, яка виникла внаслідок минулих подій і погашення якої, як очікується, призведе до зменшення ресурсів підприємства.

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Зобов'язання відображаються в бухгалтерському обліку за таких умов: їхня оцінка може бути достовірно визначена; існує вірогідність зменшення економічних вигод в майбутньому внаслідок їх погашення.

Погашення зобов'язання може здійснюватися шляхом: сплати кредиторів грошових коштів; відвантаження готової продукції, товарів або надання послуг у рахунок одержаного авансу від покупця або у порядку заліку заборгованості; переведення зобов'язань у корпоративні права, які належать кредитору (елементи капіталу) тощо.

У тому випадку якщо на дату балансу раніше визнане зобов'язання не підлягає погашенню, його сума включається до складу доходу звітного періоду.

Для відображення в обліку виділяють такі види зобов'язань:

1. Довгострокові зобов'язання (довгострокові позики; довгострокові векселі; довгострокові зобов'язання за облігаціями; довгострокові зобов'язання з оренди; відстрочені податкові зобов'язання; інші).

2. Поточні зобов'язання (розрахунки за податками й платежами; розрахунки з постачальниками і підрядниками; короткострокові векселі; короткострокові позики; інші).

3. Забезпечення (забезпечення інших витрат та платежів; забезпечення гарантійних зобов'язань; додаткове пенсійне забезпечення; забезпечення виплат відпусток).

4. Непередбачені зобов'язання.

5. Доходи майбутніх періодів.

Зобов'язання відрізняються за такими ознаками:

– поточні зобов'язання – зобов'язання, які будуть погашені протягом операційного циклу підприємства або повинні бути погашені протягом дванадцяти місяців, починаючи з дати балансу;

– довгострокові зобов'язання – всі зобов'язання, які не є поточними зобов'язаннями;

– забезпечення – зобов'язання з невизначеними сумою або часом погашення на дату балансу;

– непередбачені зобов'язання – це:

1) зобов'язання, що може виникнути внаслідок минулих подій та існування якого буде підтверджено лише тоді, коли відбудеться або не відбудеться одна чи більше невизначених майбутніх подій, над якими підприємство не має повного контролю; або

2) теперішнє зобов'язання, що виникає внаслідок минулих подій, але не визнається, оскільки малоімовірно, що для врегулювання зобов'язання потрібно буде використати ресурси, які втілюють у собі економічні вигоди, або оскільки суму зобов'язання не можна достовірно визначити;

– доходи майбутніх періодів – це доходи, визнання яких буде відбуватися в наступних періодах.

Від класифікації зобов'язань залежить їх оцінка:

– довгострокові зобов'язання оцінюються за їх теперішньою вартістю;

– поточні зобов'язання – за сумою погашення;

– непередбачені зобов'язання – за обліковою ціною.

Зобов'язання, пов'язані з витратами, які виникають в ході нормального операційного циклу (придбання ТМЦ та ін.), є поточними навіть тоді, коли термін їх погашення настає після 12 місяців від дати балансу.

Зобов'язання, які прямо не пов'язані з операційною діяльністю (кредити, оголошені дивіденди та інші), є поточними тільки за умови, що їх необхідно погасити впродовж 12 місяців з дати балансу.

Поточне зобов'язання може бути перекваліфіковане в довгострокове, коли:

– термін погашення зобов'язання перевищує 12 місяців;

– підприємство має намір рефінансувати зобов'язання і укласти при цьому відповідну угоду або графік платежів [6].

Висновки

Визначені види зобов'язань необхідно у подальшому дослідити з погляду їхньої економічно-правової сутності. Запропоновані критерії поділу та види зобов'язань впливають на організацію та ведення бухгалтерського обліку, адже, правильний підбір класифікаційних ознак забезпечує повне висвітлення інформації про заборгованість для цілей управління.

Для забезпечення ефективної діяльності підприємства дуже важливим є управління розмірами кредиторської заборгованості, яка являє собою можливість підприємства тимчасово використовувати запозичені ресурси, але, з іншого боку, також зменшує показники платоспроможності і ліквідності. Окрім цього, наявність простроченої заборгованості може призвести до погіршення іміджу підприємства. При правильному управлінні кредиторською заборгованістю можна усунути негативні наслідки її наявності. Це можливо за умови правильно організованої системи обліку, аналізу та аудиту кредиторської заборгованості.

Саме ефективна організація розрахунків з дебіторами та кредиторами повинна активно сприяти зміцненню договірної дисципліни; підвищенню відповідальності підприємств за своєчасне і в повному обсязі здійснення платежів за всіма зобов'язаннями; прискоренню обороту коштів; ефективному використанню тимчасово вільних коштів.

Список використаних джерел

1. Бухгалтерських фінансовий облік: підруч. / Ф.Ф. Бутинець [та ін.]; під заг.ред. [із передм.] Ф.Ф. Бутиця. – 8-е вид., доп. і перероб. – Житомир: ПП «Рута», 2009. – 912 с.

2. Бухгалтерський облік в Україні. Навч. посібник. За ред. Р.Л. Хом'яка, В.І. Лемішовського. – 5-те вид., доп. і перероб. – Львів: Національний університет «Львівська політехніка» (Інформаційно-видавничий центр «ІНТЕЛЕКТ+» Інституту післядипломної освіти), «Інтелект-Захід», 2006. – 1088 с.

3. Бухгалтерський фінансовий облік, оподаткування і звітність: підручник /Ткаченко Н.М. – 2-ге вид. доповнене і перероблене. – К.: Алерта, 2007. – 954 с.

4. Економічний аналіз: Навч. посібник / М.А. Болюх, В.З. Бурчевський, М.І. Горбаток та ін.; За ред. акад. НАНУ, проф. М.Г. Чумаченка. – Вид. 2-ге, перероб. і доп. – К.: КНЕУ, 2003. – 556 с.

5. Кондукова Е.В., Лісовий А.В. Аналітичні аспекти податкового

дослідження стану розрахунків з контрагентами // Сталій розвиток економіки. – 2010. – №3. – С. 285–290.

Б. Мерзликина Е.М. Аудит [текст] / Е.М. Мерзликина, Ю.П. Никольская. – М.: ИНФРА-М, 2009. – 368 с.

УДК 339.7+629.7

М.А. РИЧКА,
к.е.н., доцент, Національний авіаційний університет

Методологія управління фінансами та розрахунки авіакосмічної галузі в сучасній світовій глобальній системі

Стаття присвячена обґрунтуванню науково-методологічних засад становлення та розвитку механізмів управління фінансовими ресурсами авіакосмічної галузі в умовах глобалізації, зокрема України. Проаналізовано й запропоновано для України можливість використання зручних методів розрахунків в авіакосмічній галузі.

Ключові слова: авіакосмічна галузь, світове господарство, система управління фінансовими ресурсами, глобалізація.

Работа посвящена обоснованию научно-методологических основ становления и развития механизмов управления финансовыми ресурсами авиакосмической отрасли в условиях глобализации, в частности Украины. Проанализирована и предложена для Украины возможность использования удобных методов расчетов в авиакосмической отрасли.

Ключевые слова: авиакосмическая отрасль, мировое хозяйство, система управления финансовыми ресурсами, глобализация.

The article is devoted to the substantiation of scientific and methodological principles of formation and developing the mechanisms of financial resources of the aerospace industry, including Ukrainian while globalization. The analysis of requirements and conditions for external financial environment for Ukraine, utilizing the relevant payment methods in the aerospace industry, was provided.

Keywords: aerospace industrial, world economy, financial resources management system, globalization.

Постановка проблеми. Для сучасного розвитку світової економіки характерний ряд тенденцій, які мають істотний вплив на розвиток міжнародних фінансів. Також сучасна світова економіка позначена підсиленням ваги науково-технічного прогресу, інформатизації та комп'ютеризації, водночас нові інформаційні технології визначають розвиток міжнародних фінансових систем.

Зростання ролі інвестиційної діяльності в процесі розвитку світової економіки, наявність досить стійких тенденцій між-

народного руху капіталу, глобалізація та водночас національне спрямування економіки зумовлюють поглиблення інтересу до вивчення цієї галузі наукових знань, зокрема до управління фінансовими ресурсами.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Найвагомішими теоретичними засадами управління фінансовими ресурсами відзначаємо такі теорії, на яких ґрунтується діяльність в авіакосмічній галузі: теорія Дж.М. Кейнса [1, с. 233–245], сучасна інституціональна теорія М. Портера [2, с. 402], модель національної конкурентоспроможності Портера – Ругмана – Даннінга [3, с. 121–125], теорії акціонерних товариств та акціонерного капіталу А. Маршала [5, с. 386–388] та П. Самуельсона [4, с. 248–249], а також модель ООН [17, с. 98–116]. На підставі зазначених теорій нами розглянуто і описово представлено сучасний стан управління фінансовими ресурсами в авіакосмічній галузі.

Так, методологічні основи управління фінансовими ресурсами закладені в наукових доробках провідних закордонних вчених, серед яких варто назвати І. Ансоффа, М. Бредлі, Ю. Бріггема, Р. Коуза, Е. Маршалла, Е. Нікбахта, Ж. Перара, Й. Шумпетера. Зокрема, проблеми фінансових ресурсів авіаційної галузі – у працях Ж.–Г. Бранже, К. Дона, Д. Доналека, Б. Етерінгтона, Р. Конера, А. Сливоцького та ін.

Значний доробок у дослідженні проблематики управління фінансовими ресурсами належить вченим Росії та країн СНД, а саме: М.М. Александрову, А.І. Балабанову, С.О. Маслову, Г.Г. Наму, А.А. Садекову, Л.В. Фролову, Л.В. Шарузі. Вагомий внесок у вивчення фінансового управління в авіаційній галузі зроблено В.Г. Афанасьєвим, А.Д. Богатирьовим, К.А. Зоріним, Н.І. Івановим, В.А. Коптевим, А.Е. Лебедєвим, А.Н. Перміновим, О.В. Поспеловою.

Серед вітчизняних вчених-економістів, які висвітлюють фінансові питання, є: О.М. Бандурка, І.А. Бланк, В.М. Гриньков, І.В. Зятковський, М.Я. Коробов, В.О. Коюда, В.Е. Новицький, А.М. Поддєрьогін, В.В. Рокоча. Фінансові аспекти авіаційної галузі розробляли українські вчені Ю.С. Алексєєв, В.А. Богуслаєв, Д.О. Бугайко, В.В. Матвєєв, А.К. Мялиця, М.В. Новікова та ін.